

Νίκος Κοτζιάς

Η εποχή μας και το κόμμα νέου τύπου

Το άρθρο που 'χει μπροστά του ο αναγνώστης είναι μια πρώτη προσπάθεια γενίκευσης μιας ορισμένης εμπειρίας του κινήματος όπως το έζησε ο ίδιος ο συγγραφέας. Ο Ένγκελς διατύπωσε τη θέση ότι θεωρία είναι η γενίκευση της εμπειρίας, ότι μάλιστα, σε σχέση με την αφηρημένη θεωρία, είναι πρωτογενής θεωρία που δίνει προοπτική κι αποτελεί μια αποφασιστική φάση της επιστημονικής γνώσης. Μαρξιστική θεωρία χωρίς εμπειρία και πράξη δεν υπάρχει. Όποιος θέλει να περιορίσει το μαρξισμό μόνο στην —αναγκαία βέβαια— ανάλυση και σύνθεση των ήδη υπάρχοντων θεωρητικών σχημάτων, κινδυνεύει να μη τον αντιμετωπίσει μαρξιστικά, να αποκόψει τη θεωρία της απελευθέρωσης από το υπαρκτό κίνημα και τις συνθήκες ανάπτυξής του, να πέσει στο φαύλο κύκλο της άγονης θεωρητικολογίας.

Στο άρθρο που ακολουθεί γίνεται μια πρώτη προσπάθεια να διατυπωθεί και αιτιολογηθεί η θέση ότι βρισκόμαστε σε μια μετάβαση προς μια νέα φάση του εργατικού κινήματος, της διεθνοποίησης και του καπιταλισμού¹.

Οι αλλαγές στην ελληνική κοινωνία, οι αντιθέσεις που εκδηλώθηκαν στην πολιτική ζωή ήταν φυσικό να αποτυπωθούν και στην ελληνική Αριστερά. Η μια πλευρά της εκτίμησε ότι οι ανακατατάξεις στον κόσμο απαιτούν προσαρμογές που να οδηγούν ή, τουλάχιστον, να διευκολύνουν τη συναίνεση και την εγκατάλειψη αρχών που έχει κατακτήσει το κίνημα μέσα από την πολύχρονη κοινωνική πάλη, πριν απ' όλα την αυτοτέλεια στην πολιτική απέναντι στα μεγάλα συμφέροντα. Επίσης την εγκατάλειψη της αρχής ότι όλα τα ζητήματα του κινήματος χρειάζεται να αναλύονται από κοινωνική-ταξική στρατηγική σκοπιά. Στα πλαίσια αυτής της εγκατάλειψης το άμεσο και δευτερεύον έγινε το κύριο. Το τμήμα αυτό της Αριστεράς θεώρησε σαν άμεση επιδίωξη τη συμμετοχή μ' όλα τα μέσα στο πολιτικό παιχνίδι της αστικής τάξης, την εξασφάλιση αμφίπλευρων συγκαταθέσεων. Η άλλη πλευρά της Αριστεράς, η αντισυναινετική, θεωρεί σαν νέο, όχι την προσχώρηση στις παλιές απόψεις της άρχουσας τάξης, αλλά την επώδυνη - συστηματική αναζήτηση του τι σημαίνει να είσαι επαναστάτης σήμερα αλλά και στην εποχή που έρχεται. Τέλος, υπάρχουν και εκείνοι, που ασκώντας κριτική στη συναινετική αριστερά, νοσταλγούν την επιστροφή στις «καθα-

¹ Η θέση αυτή, από την ίδια την ουσία του περιεχομένου της, έρχεται σε κάθετη αντίθεση με εκείνον τον τακτικισμό που αντιμετώπισε τα προβλήματα της επαναστατικής αριστεράς, όχι στη βάση υλιστικών - ιστορικών εκτιμήσεων, αλλά σκοπιμοτήτων του είδους «παραμονή ή όχι σε ιστορικά ξεπερασμένα κόμματα», «όχι στην πολιτική πρωτοβουλία, αλλά αναμονή των ενδοοργανωτικών εξελίξεων». Ο τακτικισμός αυτός, που υπάρχει και σήμερα σε τμήματα της ριζοσπαστικής αριστεράς, είναι μια έκφραση «εξαρτημένων αντανακλαστικών» απέναντι στη ρεφορμιστική πτέρυγα του εργατικού κινήματος, και εμπόδιζε πολλούς να κατανοήσουν ότι με τη συγκυβέρνηση Τζαννετάκη, είχε κλείσει ο κύκλος, να ξεπεράσουν εγκαίρως αυταπάτες και ψευδαισθήσεις.

ρες», «πετυχημένες εποχές», εποχές όμως που δεν υπήρξαν ποτέ, καθώς και σε αντιλήψεις που δεν οδήγησαν σε νίκη ούτε στον καιρό τους. Κάτι τέτοιο μπορεί να συμβεί πολύ λιγότερο σήμερα, που αυτές οι απόψεις-αντιλήψεις και μέθοδες είναι κυριολεκτικά εκτός χρόνου και τόπου.

Ο διαχωρισμός της Αριστεράς μπορεί να εντοπισθεί όχι μόνο στη διαφορετική αντίληψη που έχουν για την πολιτική, τις κοινωνικές αλλαγές και εξελίξεις, αλλά και στο πώς αντιμετωπίζουν την ίδια τη διαφορετικότητα που εκδηλώνεται στις γραμμές της. Στο κατά πόσο δηλαδή την αιτιολογούν και την εξηγούν στη βάση του υλισμού ή του ιδεαλισμού — ακόμα και «δαιμονολογικά».

Χαρακτηριστικά, η ηγεσία του Συνασπισμού —ιδιαίτερα του ΚΚΕ— ονομάζει την αντισυναινετική γνώμη στην Αριστερά σαν «αναχρονιστική» και «δογματική», που πρέπει να «εξαφανισθεί» (Λ. Κύρκος). Στους φορείς ή και εκφραστές της διαφορετικής άποψης αυτές οι ηγεσίες καταλογίζουν τις χειρότερες, τις πιο ανήθικες προθέσεις, τους αποδίδουν κάθε γνωστή ύβρη που έχει ακουστεί στην ιστορία της Αριστεράς συνολικά.

Η συχνή χρησιμοποίηση επιθέτων όπως «εγωιστές», «ανήθικα φιλόδοξοι», «ανέντιμοι», συνοδοιπόροι «σκοτεινών κέντρων» και των «κέντρων του αντικομμουνισμού», ακόμα και «προβοκάτορες» ή «επαγγελματίες αντικομμουνιστές», αποτέλεσαν υπόδειγμα ελληνικής σύγχρονης προσαρμογής του αυταρχισμού που εκδηλώθηκε στο διεθνές εργατικό κίνημα το μεσοπόλεμο. Αποτέλεσαν επίσης δείγμα της φτωχής θεωρητικής αντίληψης και ανεπάρκειας στην ανάλυση φαινομένων, δημόσια εκδήλωση του εσωκομματικού καθεστώτος που υπάρχει στο ΚΚΕ.

Η αστυνομική ερμηνεία της διαπάλης στην Αριστερά μόνο νέα σκέψη και δράση δεν μπορεί να γεννήσει². Εμείς θα επιχειρήσουμε να ερμηνεύσουμε τις εξελίξεις στην Αριστερά στη βάση υλιστικών στοιχείων που συγκαθορίζουν την ανάπτυξή της, κι όχι δίνοντας χαρακτηρισμούς.

Οι νέοι όροι για την εκτίμηση του ΚΚΕ

Το πέρασμα στη δεκαετία του '90 χαρακτηρίζεται από την κατάρρευση των καθεστώτων που ονομάστηκαν «χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού», από την αλματώδη προώθηση της διεθνοποίησης σ' όλους τους τομείς, κι όχι μόνο στην οικονομία, από την προσπάθεια ανασυγκρότησης του καπιταλισμού. Η δεκαετία του '90 προβλέπεται να είναι κι αυτή μια δεκαετία εμφάνισης και διάδοσης νέων τεχνολογιών, μέσων και αντικειμένων εργασίας, που απαιτούν προσαρμογές στις εργασιακές σχέσεις, τροποποιήσεις στους όρους διεξαγωγής και ανάπτυξης της ταξικής πάλης σ' όλα τα επίπεδα, το ιδεολογικό, το οικονομικό και το πολιτικό. Την αναδιάρθρωση στους θεσμούς και τις οργανώσεις του πολιτικού συστήματος.

Θα 'ταν βέβαια λάθος, στ' όνομα αυτών των σύγχρονων αλλαγών να «παραι-

2. Ενδεικτικά για τις κατηγορίες που διατύπωσε η ηγεσία του Συνασπισμού. Βλ. σειρά σχολίων και άρθρων στο *Ριζοσπάστη* στις 21.11.89, 26.11.89, 28.11.89, 1.12.89, 6.2.90, το σημείο 4 της απόφασης του ΠΓ της ΚΕ του ΚΚΕ στις 14.11.1989 κ.ο.κ.

τηθεί» κανείς από την έννοια και την πρακτική της κοινωνικής πάλης. Εξίσου θα 'ταν βέβαια λάθος να αγνοήσει κανείς τις αλλαγές, τροποποιήσεις και προσαρμογές που απαιτούνται σ' αυτήν, ν' αρκείται σε μια αφηρημένη διαδηλώση της πίστης του στην ταξική πάλη και τις αντικειμενικές νομοτέλειες.

Τόσο στη μια όσο και στην άλλη περίπτωση, ελλοχεύει ο κίνδυνος του εκλεκτικισμού, της μονόπλευρης θεώρησης της πραγματικότητας, της άρνησης της διαλεκτικής της ταύτισης της μη ταύτισης και της συνέχειας και ασυνέχειας³. Στην άρνηση δηλαδή του γεγονότος ότι ο σημερινός ελληνικός καπιταλισμός δεν είναι ο χθεσινός, όμως και σήμερα παραμένει καπιταλισμός. Ότι ο καπιταλισμός επιβιώνει μέσα από την ίδια τη μεταλλαγή του. Ότι η ανάπτυξη του καπιταλισμού δεν αναιρεί καθόλου την ιστορική αναγκαιότητα κατάργησής του, όπως επίσης, ότι η επιμονή στην πάλη για μια χειραφετημένη κοινωνία, δεν αναιρεί αυτόματα τη δυνατότητα του καπιταλισμού να αναπτυχθεί.

Μόνο μια τέτοια θεώρηση, μας επιτρέπει να κατανοούμε γιατί ήταν επί δεκαετίες απλουστευτική η αντίληψη της Αριστεράς ότι ο καπιταλισμός βρίσκεται σε ένα συνεχές (απάνθρωπο, αντιδημοκρατικό) αδιέξοδο και ότι η μόνη διέξοδος ήταν «οι αριστερές εναλλακτικές προτάσεις». Μ' αυτό τον τρόπο η ελληνική Αριστερά, στις βασικές της συνιστώσες —πριν απ' όλα το ΚΚΕ— επαναλάμβανε, παρά την τυπική ορθοδοξία και δογματισμούς της, το σχήμα της Β' Διεθνούς (ιδιαίτερα του αυstromαρξισμού) της αδιέξοδης πορείας του καπιταλισμού⁴. Το σχήμα αυτό στηρίχθηκε στη θέση της αυτόματης κατάρρευσης του καπιταλισμού, που θα προέκυπτε από το προτσές της υπερσυσσώρευσης. Θέση βαθιά οικονομίστικη, που ανακάλυπτε, μέσα από τα σχήματα αναπαραγωγής που ανέλυσε ο Κ. Μαρξ στον δεύτερο τόμο του *Κεφαλαίου*, την οικονομική κρίση του καπιταλισμού, αγνοούσε όμως τον τρίτο τόμο του, εκεί όπου ο Μαρξ ανέδειχνε τις αντίρροπες οικονομικές και κοινωνικές τάσεις σ' αυτή την κατάρρευση, τον εκσυγχρονιστικό δηλαδή ρόλο για το σύστημα της καπιταλιστικής κρίσης.

Μια τέτοια οικονομίστικη θεώρηση περικλείει μια τριπλή απλούστευση:

— Υποτίμηση της ανάγκης προβολής και επικαιροποίησης των στρατηγικών στόχων του κινήματος της Αριστεράς. Κάτι που οδηγεί στην υπερτίμηση της πάλης για μεταρρυθμίσεις, στο ξέκομμά τους από τη στρατηγική και τη διεκδίκηση του ριζοσπαστικού μετασχηματισμού της κοινωνίας. Από τη στιγμή που η μεταρρύθμιση αποκόπηκε από τους στρατηγικούς στόχους του εργατικού κινήματος, που η πάλη της Αριστεράς γινόταν αποκλειστικά για μεταρρυθμίσεις, δεν ήταν μεγάλη η απόσταση να οδηγηθεί στον παραπέρα περιορισμό της στα πλαίσια του συστήματος και της συμμετοχής σε αστικές κυβερνήσεις. (Στάση που αντικειμενικά εξυπηρετεί την αστική στρατηγική). Η αποσύνδεση αυτή, επίσης, εμποδίζει τη συνειδητή επαναστατική ανανέωση της στρατηγικής της Αριστεράς. Εύκολα δίνει τη δυνατότητα να εμφανίζονται ορισμένοι την υιοθέτηση πτωχών της στρατηγικής του εκσυγχρονισμού της άρχουσας τάξης σαν ανάπτυξη, και μάλιστα δημιουργική, της ίδιας της σκέψης της Αριστεράς.

3. Βλ. Γ.Β.Φ. Χέγκελ, «Επιστήμη της λογικής Ι», Έργα σε 20 τόμους, Φρανκφούρτη 1969· εδώ τόμ. 5, σελ. 83 κ.ε.

4. Βλ. παραδειγματικά: Η. Γκρόσμαν, *Ο νόμος της συσσώρευσης και κατάρρευσης του καπιταλιστικού συστήματος. (Ταυτόχρονα μια θεωρία της κρίσης)*, Λειψία 1929.

— Προσπάθεια να ανακαλύψει η Αριστερά λύσεις στα πλαίσια του συστήματος, και ταυτόχρονα να πιστεύει ότι, αφού προέρχονται απ' αυτήν, είναι εξ ορισμού και προοδευτικές. Η άποψη αυτή στηρίχθηκε στο βαθιά δογματικό σχήμα, σύμφωνα με το οποίο ο καπιταλισμός έχει μόνο αδιέξοδο, κι ότι, κατά συνέπεια, κάθε πρόταση διεξόδου από την κρίση, ακόμα και στα πλαίσιά του, μεταφυσικά θεωρούνταν πολιτική που τον υπερβαίνει.

— Το πιο σοβαρό αποτέλεσμα, προϊόν και των πιο πάνω, είναι η αυταπάτη ότι τυχόν συμμετοχή της Αριστεράς στην αναζήτηση διεξόδων —σε πλαίσια όμως διατήρησης του συστήματος, κι αυτό στ' όνομα «των αδιεξόδων του»— θα προσελκύσει στην Αριστερά νέες λαϊκές μάζες. Η παγκόσμια ιστορική πείρα έχει όμως αποδείξει ότι η προς τα δεξιά μετατόπιση ηγεσιών δεν διευρύνει την κοινωνική ή έστω απλά εκλογική βάση του φορέα του οποίου ηγούνται, αλλά ανοίγει τους «ασκούς του Αιόλου» για μια πιο γρήγορη μετατόπιση των λαϊκών μαζών που τις ακολουθούσαν μέχρι εκείνη τη στιγμή σε συντηρητικές λύσεις. Πεισμένα αυτά τα τμήματα των εργαζομένων από τις ίδιες τις ηγεσίες τους για την ανάγκη τέτοιων λύσεων, είναι φυσιολογικό να αναζητούν τον πιο συνεπή εκφραστή αυτών των αντιλήψεων.

Μπορούμε λοιπόν να πούμε ότι σε κάθε ιστορική φάση ανάπτυξης του ελληνικού καπιταλισμού, το ιστορικό (κι όχι βέβαια συγκυριακό) δίλημμα δεν είναι ανάπτυξη ή στασιμότητα, διέξοδος ή αδιέξοδο, αλλά ανάπτυξη του καπιταλισμού μέσω της «διεξόδου» του εκσυγχρονισμού του και ουσιαστικά αδιέξοδο για την Αριστερά, ή ανάπτυξη της κοινωνίας μέσω της αλλαγής του συστήματος που είναι ιστορικά η Αριστερή εναλλακτική διεξόδος.

Στα πλαίσια του καπιταλισμού, η πίεση των κυρίαρχων δυνάμεων και της κυρίαρχης ιδεολογίας πάνω σ' όλες τις αριστερές δυνάμεις είναι τρομακτική. Απ' όλα τα μέτωπα προσπαθούν να ηγεμονεύσουν πάνω τους, να τις πείσουν ότι οι μόνες διέοδοι είναι αυτές του κυρίαρχου συνασπισμού εξουσίας. Αυτό γίνεται άλλοτε με τη βία κι άλλοτε με το καρότο της συναίνεσης, ακόμα και της συγκυβέρνησης, και με το συνδυασμό τους.

Στη φάση της καπιταλιστικής ανασυγκρότησης, προωθούνται νέες εργασιακές σχέσεις, γίνεται πιο μεγάλη και πολύμορφη η εργατική τάξη, χρησιμοποιούνται νέες παραγωγικές δυνάμεις στην παραγωγή και πληροφόρηση, στην ιδιωτική ζωή και τον ελεύθερο χρόνο. Η διεθνοποίηση επιβάλλει νέους όρους ένταξης της Ελλάδας στον διεθνή καταμερισμό εργασίας. Αναζητείται το κράτος να γίνει μ' ένα νέο τρόπο πιο αποδοτικό για το μεγάλο κεφάλαιο και να περιορίσει τις κοινωνικές δαπάνες, θεοποιείται το ιδιωτικό κέρδος και η αγορά. Η παιδεία και η υγεία υποτάσσονται με πιο άμεσο τρόπο στα κριτήρια και τις ανάγκες των ολίγων. Στη φάση που γίνονται όλες αυτές οι αλλαγές είναι σχεδόν φυσιολογικό η άρχουσα τάξη ν' αναζητά πολιτικά ερείσματα και συναίνεση στις γραμμές του αντίπαλου, τρόπους για να τον «βοηθήσει» ν' αποπλιστεί ιδεολογικά και ψυχολογικά, να τον περιορίσει στο ρόλο του «μπαλωματή» της στρατηγικής της, να τον οδηγήσει στην επισημοποίηση της παραίτησής του από κάθε ορατή εναλλακτική στρατηγική.

Οι πιέσεις που ασκήθηκαν πάνω στην Αριστερά, και ιδιαίτερα στην ηγεσία του ΚΚΕ, για ενσωμάτωση στο σύστημα που να συνοδεύεται από τη συναίνεση της λαϊκής βάσης της υπήρξαν μεγάλες. Η ηγεσία του ΚΚΕ, συνηθισμένη στην

τακτική της βίας σε βάρος της, δεν ήταν σε θέση ν' αντισταθεί στην πολύμορφη-πολυμέτωπη επίθεση «φιλίας» που της έγινε. Όπως και πριν 4 δεκαετίες παραδόθηκε. Αυτή τη φορά της έλειψαν και τα τρία όπλα αντίστασης: η θεωρητική επάρκεια, η συλλογικότητα στις γραμμές της, που σαφώς μπορούσε ν' αναπληρώσει την πρώτη έλλειψη και, πριν απ' όλα, η δημοκρατία στο σύνολο του οργανισμού (παρά την ύπαρξη και εξαιρέσεων) του ΚΚΕ, που θα μπορούσε να καλύψει όλες τις προηγούμενες αδυναμίες.

Η ηγεσία του ΚΚΕ, στην πλειοψηφία της, αλλά και σαν σύνολο, δεν είχε το θεωρητικό υπόβαθρο να κατακτήσει τους όρους και τις συνθήκες της καπιταλιστικής ανασυγκρότησης και τους τρόπους αντιπαλέματός της. Μέχρι πριν λίγο καιρό υποτιμητικά μίλαγε για «δήθεν συντηρητικούς χειμώνες» και «ιδεολογήματα». Οι μόνες αλλαγές που ανακάλυπταν ήταν αυτά που περιέγραφαν οι «ακαδημαϊκοί μαρξίζοντες» στη Σοβιετική Ένωση, την ΛΔ Γερμανίας και τη Βουλγαρία, πριν απ' όλα τη δήθεν αταξικότητα των ζητημάτων της υγείας, παιδείας και περιβάλλοντος⁵. Μένοντας μακριά από την ελληνική πραγματικότητα και υιοθετώντας δογματικά μια θέση που αντικειμενικά εξυπηρετούσε τα γραφειοκρατικά συμφέροντα των κρατικών-διοικητικών ομάδων στις χώρες που ονομάστηκαν σοσιαλιστικές. Όλα τα προβλήματα που δημιουργούσαν οι ίδιες σ' αυτές τις χώρες τα ονόμασαν «οικουμενικά» (όχι ότι δεν υπάρχουν και τέτοια) και αυτοαπαλλάσσονταν από τις τρομακτικές ευθύνες τους. Οι Ούγγροι γραφειοκράτες διατύπωσαν αυτή τη θέση ακόμα και για την ανεργία. Όμως, ένας τέτοιος θεωρητικός αφοπλισμός ασφαλώς και δεν επέτρεπε την κατανόηση των σύγχρονων εξελίξεων, με στόχο την αλλαγή της σημερινής πραγματικότητας. Το πολύ χρησίμευσαν για μια μη αποδοτική προσαρμογή σ' αυτή την πραγματικότητα.

Η έλλειψη δημοκρατικής ζωής και συλλογικότητας εμπόδισε την αφομοίωση επεξεργασιών που υπήρξαν στις γραμμές του ΚΚΕ, καθώς και τα ζητήματα που έθεταν οι αυθόρμητες ταξικές εκδηλώσεις.

Η έλλειψη αντιστάσεων στις βασικές πιέσεις της ολιγαρχίας διευκόλυνε την επιτάχυνση σοσιαλδημοκρατικοποίησης του ΚΚΕ, που έχει και αντικειμενικές αιτίες⁶. Οι αντικειμενικές αιτίες δεν βρίσκονται μόνο στην καπιταλιστική ανασυγκρότηση αλλά και στα ίδια τα χαρακτηριστικά του σημερινού ΚΚΕ. Τα πιο σημαντικά είναι κατά τη γνώμη μου τα εξής:

α. Αλλαγή στην κοινωνική σύνθεση των γραμμών του. Όλο και μικρότερο είναι το ποσοστό των βιομηχανικών εργατών, ποσοστό που έχει πέσει κατακόρυφα. Η αρνητική αυτή κίνηση συμβαδίζει και με μετατοπίσεις της εκλογικής βάσης της Αριστεράς, πριν απ' όλα του ΚΚΕ, από τις εργατικές-λαϊκές συνοικίες των μεγάλων πόλεων στις μεσοαστικές.

β. Αλλαγή στην πολιτική σύνθεσή του. Το πιο μαχητικό τμήμα της γενιάς του

5. Σε επανειλημμένες εσωκομματικές του ομιλίες ο νυν γενικός γραμματέας του ΚΚΕ Γρ. Φαράκος επέμνε σ' αυτή την άποψη και άνοιγε ειδικό μέτωπο ενάντια στην πλειοψηφία της τότε ενιαίας ΚΝΕ, που δεν αποδεχόταν αυτή την άποψη.

6. Η σοσιαλδημοκρατικοποίηση εκδηλώνεται στην ουσιαστική άρνηση της ταξικής πάλης, στην υποστήριξη της θεωρίας για «αποκομματικοποίηση» του κράτους, στην αντίληψη για την «οικουμενικότητα των προβλημάτων», την «κοινωνική ειρήνη» και συναίνεση κ.λπ.

1950-60 και του Πολυτεχνείου, πλην εξαιρέσεων, βρίσκεται βασικά πλέον εκτός του καθοδηγητικού του πυρήνα. Στο ΚΚΕ κυριάρχησε η συμμαχία της «παλιάς φρουράς» και της γενιάς της μεταχουντικής περιόδου. Στελέχη που αναδείχθηκαν χάρη στους «παλιούς», έστω και χωρίς κοινωνική αναγνώριση ή προΐστορία, πιστεύουν ότι μπορούν να αποδεικνύουν τη δημοκρατικότητα του ΚΚΕ επικαλούμενοι την ανάδειξη των διαφωνούντων (ανάδειξη που έγινε βέβαια στη μάχη της κοινωνικής πάλης, όταν οι οργανώσεις του ΚΚΕ ήταν διαλυμένες και όταν αυτοί που σήμερα την επικαλούνται ήταν σε άλλες οργανώσεις, από το ΠΑΣΟΚ μέχρι τις φιλομασικές ομάδες).

γ. Εμφάνιση νέων αιτίων γέννησης του ρεφορμισμού, σε σχέση με όσα ανέλυσε ο Λένιν⁷. Η ιδιομορφία τους βρίσκεται στο ότι αυτές οι νέες αιτίες εμφάνισης και ενίσχυσης των ρεφορμιστικών τάσεων δεν βρίσκονται μόνο στον κοινωνικό περίγυρό του, αλλά και μέσα στους ίδιους τους μηχανισμούς του, και πριν απ' όλα στις νεοδημιουργημένες «κομματικές επιχειρήσεις», σε συνδυασμό με μια ιδιόμορφη γραφειοκρατικοποίηση πολλών καθοδηγητικών οργάνων. (Για παράδειγμα αναφέρουμε ότι η πλειοψηφία των μελών των γραφείων των οργανώσεων του ΚΚΕ στα ΑΕΙ και τις μεγάλες βιομηχανικές μονάδες δουλεύουν σ' αυτές τις «κομματικές» επιχειρήσεις, αποσπασμένα έτσι από την επίδραση της καθημερινής διαπάλης στους χώρους που καθοδηγούν).

Έχουμε υπολογίσει ότι το 1989 πάνω από το 40%(!) των ενεργών στελεχών και μελών του ΚΚΕ (ίσως σήμερα να 'ναι παραπάνω) δούλευαν επαγγελματικά σε θεσμούς αυτού του κόμματος και του κράτους, στην κορυφή των δήμων και κοινοτήτων, του μαζικού κινήματος, πριν απ' όλα στα συνδικάτα, απαλλαγμένοι από την άμεση επαγγελματική εργασία ή και με ειδικά προνόμια και μεταχείριση. Αυτή η ομάδα ανθρώπων έχει άμεσα υλικά συμφέροντα (σαν κοινωνική κατηγορία, κι όχι κατ' ανάγκη σαν άτομα) που την προσανατολίζουν σε μια αριστερή αντιπολίτευση στα πλαίσια του συστήματος (ακόμα και στις γραμμές των κυβερνήσεών του) κι όχι ενάντιά του, στην υποβάθμιση των στρατηγικών καθηκόντων, της ιδεολογίας και θεωρίας, στην υπερτόνιση του άμεσου, στην «εξάντληση της έννοιας του κράτους ρεφορμιστικά μόνο στην κυβέρνηση» (Γκράμσι)⁸, στην υπόκλιση στον εμπειρισμό και τον πραγματισμό, δυσκολεύοντας κάθε προσπάθεια επαναπροσανατολισμού του κινήματος σε στρατηγικούς στόχους.

δ. Όπως στη δεκαετία του '40 έτσι και στη δεκαετία του '70 η Αριστερά πέτυχε να οικοδομήσει μια στρατηγικού τύπου συμμαχία ανάμεσα σε τμήματα της εργατικής τάξης, των νέων μισθωτών στρωμάτων και της ριζοσπαστικής διάνοησης και της νεολαίας.

Η πολιτική της ηγεσίας του ΠΑΣΟΚ, ιδιαίτερα μετά το 1981, αποσπά απ' αυτή τη συμμαχία τα μεσαία στρώματα, προσδένοντάς τα στην άρχουσα τάξη, ενώ το ΚΚΕ με την πολιτική του οδηγεί τμήματα της διανόησης και της νεολαίας σε απομάκρυνση, αν όχι και αντιπαράθεση με την αριστερά.

Ο εμπειρισμός που κυριαρχεί στις γραμμές του ΚΚΕ είναι ακριβώς η έκφραση

7. Βλ. Β. Γκερνς, Ρ. Στάιγκεβαλντ, Γκ. Βάις, *Ο σορτουνισμός σήμερα*, Φρανκφούρτη 1974, ιδιαίτερα σελ. 36-47.

8. Βλ. Κ. Μπισί-Γκλικσμάν, *Ο Γκράμσι και το κράτος*, Αθήνα 1984, σελ. 347.

του δογματισμού του. Η ηγεσία του συνεχώς «διορθώνει» τις θεωρητικές αλήθειες, πάντα σε συνάρτηση με τις άμεσες ανάγκες της πολιτικής συγκυρίας, τις υποχωρήσεις της στη ΝΔ ή το ΠΑΣΟΚ. Μετέτρεψε τη θεωρία σε εργαλείο. Μετέτρεψε κάθε συζήτηση σε «δημοκρατικό» άλλοθι ωθώντας τη συζήτηση μακριά από τη δημιουργική δύναμη της ανάλυσης πάνω στα υπαρκτά πολιτικά ζητήματα. (Έτσι σήμερα άνοιξε συζήτηση για την «αντικομματική ομάδα» και τις «σοσιαλιστικές χώρες», όχι όμως για την κυβέρνηση Ζολώτα και τις μετεκλογικές προοπτικές).

ε. Για την πολιτική της απαιτεί μια μηχανική και καταναγκαστική πειθαρχία, κι όχι μια ειλικρινή σύγκλιση μέσα από διάλογο, αφού ουσιαστικά κάλεσε τη διανόσή «της» και τα πιο συνειδητά τμήματα της εργατικής τάξης να μην αναζητούν στις συγκεκριμένες καταστάσεις την εφαρμογή των θέσεων της επαναστατικής θεωρίας και των συλλογικών αποφάσεων, αλλά τον παραμερισμό τους, ώστε να δικαιολογηθούν οι κάθε φορά επιλογές και ενέργειες.

στ. Ήδη με την κατάρρευση της χούντας, ένα βασικό πρόβλημα του ΚΚΕ ήταν ότι «έχασε», εξαιτίας της ανεπάρκειας των ηγετικών ομάδων του, τα νέα και ριζοσπαστικά τμήματα της εργατικής τάξης, ιδιαίτερα στις δημόσιες επιχειρήσεις (ΔΕΗ, ΟΤΕ, Τράπεζες) και στα μεγάλα εργοστάσια. Ο εμπειρισμός της ηγεσίας του ΚΚΕ, η εχθρότητά της απέναντι στο αυθόρμητο κι ό,τι δεν ήταν σχεδιασμένο άφησαν ανοικτή την πόρτα για το ρεφορμισμό, ο οποίος αξιοποίησε τις αντικειμενικές του δυνατότητες σε συνδυασμό με την προβολή κοινωνικών οραμάτων, ιδεών και ιδανικών (συμμετοχή, αυτοδιαχείριση κ.λπ.), όπως βέβαια τα αντιλαμβάνονταν η αριστερή πτέρυγιά του. Τα πρωτοπόρα στοιχεία, οι φυσικοί ηγέτες αυτών των χώρων, βρέθηκαν στην πλειοψηφία τους μακριά από το ΚΚΕ. Στη διάρκεια του 1981-89 οι δυνάμεις αυτές, απογοητευμένες από την πρακτική του ΠΑΣΟΚ, δεν ανακάλυψαν στην πολιτική του ΚΚΕ (πολιτική υπόκλισης στον Α. Παπανδρέου, φόβου «μη τυχόν και πέσει», αλλά και προσχώρησης σε συντηρητικές αντιλήψεις, ενάντια στον αντιδεξιισμό τους) την εναλλακτική λύση έκφρασής τους.

Η ηγεσία του ΚΚΕ επέλεξε τελικά να συνταχθεί με την πολιτικά «ενσωματωμένη διανόηση» της ΕΑΡ, ενάντια στην «κομμουνιστική “της” διανόηση». Με τα καθυστερημένα, από άποψη ανάπτυξης της ταξικής συνείδησης, τμήματα της εργατικής τάξης που ψηφίζουν ακόμα και ΝΔ, ενάντια στα ριζοσπαστικά τμήματά της που ακολουθούσαν το ΠΑΣΟΚ και πρόσφατα αντιτάχθηκαν στη δεξιά στροφή του, όχι βέβαια για να στηρίξουν την παράδοση της ηγεσίας του ΚΚΕ στο σύστημα. Με τους γραφειοκράτες και τεχνοκράτες που «πυκνώνουν» τα τελευταία 10 χρόνια τις γραμμές του, ενάντια στα πιο αγωνιστικά τμήματα που βρέθηκαν στις οργανώσεις του.

Τα πιο πάνω είναι και οι βασικές αιτίες που ο λόγος του γίνεται όλο και πιο «πολιτικάντικος», αποσπασμένος από το στοιχείο του κοινωνικού.

Συνολικά, λοιπόν, μπορούμε να πούμε ότι *το ΚΚΕ σήμερα δεν είναι αυτό που ήταν χθες, η κίνησή του σηματοδοτείται αρνητικά*. Αυτό δεν σημαίνει καθόλου ότι το ΚΚΕ του χθες ήταν το πολιτικό υποκείμενο που απαιτούσαν οι επαναστατικές ανάγκες μιας προηγούμενης εποχής (και πολύ λιγότερο οι σημερινές). Απλά,

από την άλλη, εκτιμούμε ότι το ΚΚΕ σήμερα δεν μπορεί πια να αλλάξει, να γίνει επαναστατικό υποκείμενο, ακόμα κι αν στο παρελθόν υπήρχαν τέτοιες δυνατότητες. Υπογραμμίζουμε δηλαδή ότι το προτσές «σοσιαλδημοκρατικοποίησης» του είναι ιστορικό, ότι αυτό έχει και αντικειμενική-κοινωνική βάση. Θα 'ταν μεγάλο λάθος να αναζητήσει κανείς σήμερα τη λύση του πολιτικού, κομματικού σταυρόλεξου της Αριστεράς σ' ένα κόμμα του χθες, που 'χε μεν τη δυνατότητα ν' ανταποκριθεί σ' αυτό το χθες, όμως δεν το 'κανε, και, σίγουρα, δεν θα μπορούσε να το κάνει ακόμα και με την καλύτερη «χθεσινή φορεσιά» για το αύριο.

Αντίστοιχα, θέλουμε να πούμε ότι η ανακάλυψη των ενδογενών - ιστορικών αδυναμιών του ΚΚΕ, που το ακολουθούν και συνεχίζουν μέχρι σήμερα, με κανένα τρόπο δεν μπορεί να οδηγήσει στη σκέψη ότι το ΚΚΕ «ήταν πάντα το ίδιο». Ο δημοκρατισμός στο 1ο Συνέδριο του ΚΚΕ δεν υπήρχε στο 12ο. Η ζωντανή συζήτηση στη δεκαετία του '20 δεν επαναλήφθηκε αργότερα. Η αναζήτηση της ταξικότητας και των κοινωνικών κριτηρίων είναι σήμερα πλέον ανύπαρκτη.

Ναι, λοιπόν, πράγματι το ΚΚΕ φαίνεται να τραβά το δρόμο της «σοσιαλδημοκρατικοποίησης», αλλά αυτό δεν ήταν ιστορικά προδιαγραμμένο, ώστε να νιώθουν δικαιωμένοι όσοι το «καταδίκασαν» από την αρχή της ίδρυσής του. Ούτε άρνηση λοιπόν της ιστορίας του ΚΚΕ, ούτε όμως υπόκλιση σ' αυτήν και αναζήτηση επανάληψης των όποιων καλών στιγμών της. Αυτό είναι μια γενική αλήθεια για το εργατικό κίνημα.

Η ρεφορμιστικοποίηση («σοσιαλδημοκρατικοποίηση») των παλιά επαναστατικών σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων οδήγησε στη γέννηση των κομμουνιστικών, κανείς όμως δεν υποστήριξε ότι αυτή η δεξιόστροφη «σοσιαλδημοκρατικοποίηση» ήταν εξ αρχής προκαθορισμένη, ότι δικαιώθηκαν όσοι την προανέγγελναν. Κατά τη γνώμη μου, μαζί με την εποχή «ωριμάζουν» και τα κόμματα, εξελίσσονται μέσα από την πάλη, στη μια ή την άλλη κατεύθυνση, και δεν μπορεί να κατηγορηθεί κάποιος για το ότι πάλεψε, στ' όνομα της όχι θετικής κατάληξης αυτής της πάλης. (Πρέπει όμως να υποστεί κριτική για τον τρόπο και τη συνειδητότητα που την έδωσε).

Το ΚΚΕ, λοιπόν, είναι για την Αριστερά που αποβλέπει στο σοσιαλισμό και τον κομμουνισμό, σαν το βασικό πολιτικό υποκείμενο αυτής της πάλης, ιστορικά (κι όχι αναγκαστικά για τα μέλη και τους οπαδούς του), τελειωμένη υπόθεση. Η τάση σοσιαλδημοκρατικοποίησής του είναι πλέον, όπως όλα δείχνουν, ιστορικών διαστάσεων.

Από την πιο πάνω εκτίμηση γεννιέται από πολλούς το ερώτημα μήπως, παρ' όλα αυτά, το ζητούμενο είναι να φτιάξουμε ένα «καλύτερο», πιο «αριστερό» ΚΚΕ, να αποκατασταθεί ο χαμένος ταξικός του χαρακτήρας. Νομίζουμε όχι. Όχι μόνο γιατί το ΚΚΕ δεν ήταν ποτέ όπως το απαιτούσαν οι καιροί, αλλά γιατί άλλαξε πλέον και η «στιγμή» που το γέννησε και το άνδρωσε.

Επίσης, από την άλλη, μπορεί να γεννηθεί το ερώτημα μήπως η προσπάθεια δημιουργίας ενός νέου πολιτικού υποκείμενου αποτελεί μια εξ αρχής καταδικασμένη προσπάθεια, μια πορεία προς ένα νέο «μ-λ» ή «Μ-Λ», γιατί μακριά από το ΚΚΕ «δεν γίνεται τίποτα». Κατηγορηματικά όχι. Όχι μόνο γιατί σήμερα δεν μπορεί να γίνει με το ΚΚΕ σαν αφετηρία πλέον τίποτα. Αλλά κύρια γιατί το ΚΚΕ είναι κόμμα άλλης ιστορικής στιγμής, όπως εξάλλου και η σοσιαλδημοκρατία (πάντα ορίζουμε αυτή τη «στιγμή» από τη σκοπιά της επαναστατικής

ανανέωσης της κοινωνίας) ήταν μέχρι τις αρχές του 20ού αιώνα. Ίσως αυτή να 'ναι και η βάση που οι δυο αυτές τάσεις ιστορικά μπορεί να ξαναεμφανιστούν (εξοί και η προσπάθεια της ευρωαριστεράς), αφού απέναντι στο καθήκον της επαναστατικής δημοκρατικής ηγεμονίας αποτελούν παρελθόν και όχι μέλλον. Δεν είμαστε πλέον στην εποχή των ΚΚ όπως τα γνωρίσαμε, στη διάρκεια της οποίας κάθε «αποσκίρτηση» ήταν καταδικασμένη, αλλά σε μεταβατική εποχή. Οι πέραν της σοσιαλδημοκρατίας επαναστατικές προσπάθειες δεν επιβίωναν στον 19ο αιώνα· όμως αυτές οι προσπάθειες έγιναν κοινωνική απαίτηση στον 20ο αιώνα και έτσι γεννήθηκαν και αναπτύχθηκαν τα κομμουνιστικά κόμματα σαν προϊόν των ιστορικών αλλαγών· ανάλογα και τώρα δεν είμαστε στην εποχή των ΚΚ του 20ού αιώνα, στην εποχή που καμιά επαναστατική προσπάθεια δεν άντεχε έξω απ' αυτά, αλλά στην εποχή μετάβασης σε νέα επαναστατικά πολιτικά υποκείμενα πέρα απ' αυτά.

Όποιος λοιπόν εκτιμά την προσπάθεια δημιουργίας ενός νέου επαναστατικού φορέα με τους όρους του αιώνα που φεύγει, αναζητά μέσα σ' αυτόν τη «συνεπή δεκαετία των ΚΚ» και την «απόδειξη» ότι «έξω από το ΚΚ δεν γίνεται τίποτα», δεν κατάλαβε ούτε ένα σίγμα από την ιστορία, δεν ένιωσε την ιστορική στιγμή που ζούμε, δεν κατανόησε τις αλλαγές που γίνονται.

Η εποχή απαιτεί μελέτη, αναζητά τη δική της επαναστατική αριστερά, κυοφορεί νέες επαναστατικές αλλαγές.

Το σήμερα, η ιστορία και το πολιτικό υποκείμενο

Το 1836 δημιουργήθηκε κάτω από την ηγεσία του Β. Βάιτλινγκ, η «Ένωση των Δικαίων», που το 1838 διατύπωσε το πρόγραμμά της, με τον γνωστό πλέον τίτλο «η ανθρωπότητα, όπως είναι και όπως θα 'πρεπε να 'ταν». Οι ηγέτες αυτής της Ένωσης στο τμήμα της στο Λονδίνο συμμαχούσαν με τους Μαρξ και Ένγκελς, οι οποίοι μετασημάτισαν το 1847 την «Ένωση των Δικαίων» σε «Ένωση των Κομμουνιστών» (1847-1852). Αυτή υπήρξε η πρώτη διεθνής οργάνωση της εργατικής τάξης, που στηριζόταν στον επιστημονικό σοσιαλισμό, προάγγελος της «Διεθνούς Ένωσης Εργατών». Η αρχική αποτιμωρία της, να δράσει επαρκώς δημόσια, ανάγκασε τους ηγέτες της, Κ. Μαρξ και Φ. Ένγκελς, να συνδεθούν, έστω και προσωρινά, με το «δημοκρατικό κόμμα» «Επιτροπή Δημοκρατίας του Ρήνου». Μετά την επανάσταση του 1849 οι Μαρξ-Ένγκελς ξαναπροσπάθησαν να δώσουν πνοή στην Ένωση, δημιουργώντας το 1852, μια «Κεντρική Υπηρεσία» εκτιμώντας όμως την υποχώρηση του διεθνούς εργατικού κινήματος, ο Κ. Μαρξ κήρυξε το τέλος της ζωής της Ένωσης⁹.

Μόλις το 1864, μετά την ανάκαμψη του επαναστατικού εργατικού κινήματος, οι Μαρξ, Ένγκελς συνιδρύουν τη «Διεθνή Ένωση Εργατών» στην οποία συνυπήρχαν οι οικονομιστές και οι προντονικοί μικροαστοί σεχταριστές, οι ρεφορμιστές λασαλικοί και οι μπακουνιστές αναρχικοί. Το 1869 μετατρέπεται ο «Σύνδεσμος Γερμανικών Εργατικών Συλλόγων» (Α. Μπένκελ και Β.Λ. Λίμπκνεχτ) σε

9. Βλ. *Η Ένωση των Κομμουνιστών. Ντοκουμέντα και υλικά*, τομ. 1, παράρτημα c και d, σελ. 986-989

10. Βλ. *Η Πρώτη Διεθνής 1864-1870*, τ. 2, Μόσχα 1964, Βερολίνο 1981.

σοσιαλδημοκρατικό εργατικό κόμμα, τμήμα της Διεθνούς Ένωσης Εργατών. Το 1876 αυτοδιαλύεται η Διεθνής, αφού, σύμφωνα με την εκτίμηση των ιδρυτών της, δεν ανταποκρινόταν πλέον στη νέα φάση ανάπτυξης του εργατικού κινήματος. Το κύριο καθήκον είναι, πλέον, η δημιουργία εργατικών κομμάτων στις ξεχωριστές χώρες. Η Διεθνής «ξαναδημιουργήθηκε» αργότερα σαν οργάνωση των σοσιαλιστικών κομμάτων υπό το συντονισμό του Διεθνούς Σοσιαλιστικού Γραφείου (λαϊκιστών, μαρξιστών, αναρχικών και ομορτιστών), έχοντας σαν «υπόδειγμα» το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα της Γερμανίας, που ήταν άμεσα πνευματικό παιδί του Φρ. Ένγκελς.

Στην πρώτη και επαναστατική του φάση, το κόμμα αυτό που έφτασε να 'χει 1,3 εκατομμύρια μέλη, έκανε ετήσιο συνέδριο, οι αντιπρόσωποι του εκλεγόντουσαν άμεσα ενώ οι βουλευτές και τα μέλη της κεντρικής επιτροπής έπαιρναν σ' αυτό αυτοδίκαια μέρος¹¹. Όπως όλες οι επαναστατικές οργανώσεις που ίδρυσαν και συμμετείχαν οι Μαρξ, Ένγκελς, Λένιν, δεν είχε γραμματέα¹².

Το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα Γερμανίας ήταν το κόμμα στήριγμα της Δεύτερης Διεθνούς στην οποία, στις αρχές του 20ού αιώνα, εκδηλώνονταν κύρια τρία ρεύματα: «Το δεξιό, οι κεντριστές, και η επαναστατική αριστερά». Τα δυο πρώτα δημιούργησαν τη 2η και 2 1/2 διεθνή, που μετατράπηκαν αργότερα στην ενιαία «Σοσιαλιστική Εργατική Διεθνή». Από την τρίτη «γεννήθηκαν» σειρά επανα-

11. Βλ. *Ιστορία του γερμανικού εργατικού κινήματος* σε 15 τόμους, ειδικότερα τους τόμ. 2 και 3, Βερολίνο 1966.

12. Βλ. αναλυτικότερα: Σχέδιο καταστατικού που εγκρίθηκε στο πρώτο συνέδριο της Ένωσης των Κομμουνιστών στις 9.6.1847· στο *Η Ένωση των Κομμουνιστών*, ό.π., σελ. 466-469. Σύμφωνα μ' αυτό το καταστατικό τα προεδρεία των οργανώσεων είναι προεδρεία στις συνεδριάσεις και όχι αυτοτελή καθοδηγητικά όργανα (άρθρο 7). Δεν υπάρχουν γραμματείς, αλλά μια, τουλάχιστον πενταμελής Κεντρική Υπηρεσία που εκλέγεται από την οργάνωση στην οποία είναι η έδρα της Ένωσης, δεν εξασκεί καθοδηγητική αλλά μόνο συντονιστική εργασία (άρθρα 15 και 16) και συμμετέχει αυτοδίκαια στα συνέδρια χωρίς επιπλέον δικαιώματα (άρθρο 22).

Στο καταστατικό που εγκρίθηκε στο δεύτερο συνέδριο της Ένωσης (8.12.1847· ό.π., σελ. 626-630) υπάρχουν οι ίδιες διατυπώσεις. Τρεις είναι οι διαφορές που ενδιαφέρουν εδώ:

(α) Τα μέλη της Κεντρικής Υπηρεσίας συμμετέχουν στο συνέδριο, δεν έχουν όμως αυτοδίκαια δικαίωμα ψήφου (άρθρο 35). (β) Οι οργανώσεις δικαιούνται να εκλέγουν σαν αντιπροσώπους και πρόσωπα που δεν είναι μέλη τους, που δραστηριοποιούνται σ' άλλες (άρθρο 38). (γ) Η Κεντρική Υπηρεσία υποχρεούται να οργανώνει συζητήσεις πάνω στα επίκαιρα ή γενικού ενδιαφέροντος ζητήματα (άρθρο 27). Τα ίδια επαναλαμβάνονται στο τρίτο καταστατικό που εγκρίθηκε το Δεκέμβριο του 1848 (ό.π., σελ. 876-880).

Στο προσωρινό καταστατικό της Διεθνούς Ένωσης Εργατών που διατύπωσε ο Κ. Μαρξ (Μαρξ, Ένγκελς, *Άπαντα*, том. 16, σελ. 14-16) προβλέπεται Κεντρικό Συμβούλιο που «αποτελείται παραδειγματικά» (όχι δηλαδή υποχρεωτικά) από «τις αναγκαίες για τη διεύθυνση θέσεις, όπως του προέδρου, του ταμιά, των γραμματέων αλληλογραφίας με τις διάφορες χώρες και του γενικού γραμματέα» (ό.π., σελ. 15).

Όπως προκύπτει από τα υλικά του Κεντρικού Συμβουλίου (ό.π., σελ. 507-508), ο Κ. Μαρξ ήταν υπεύθυνος «για την αλληλογραφία με τις ΗΠΑ», ενώ ο «τιμητικός» γενικός γραμματέας Β. Κρέμερ είχε την ευθύνη «παραστάσεων» στις τοπικές αρχές του Λονδίνου, όπου είχε την έδρα της η Διεθνής Ένωση Εργατών. Δηλαδή ήταν γραμματέας που δεν είχε την ευθύνη αλληλογραφίας με τις οργανώσεις αλλά με τις τοπικές αρχές· ήταν δηλαδή γραμματέας με την κυριολεκτική έννοια της λέξης. Όταν ο Κ. Μαρξ γίνεται γραμματέας για τη Γερμανία (ό.π., σελ. 527), γίνεται γραμματέας για τις ΗΠΑ ο ταυτόχρονα γενικός γραμματέας Π. Φολ, που εκτιμά την πρώτη του ιδιότητα σαν σημαντικότερη της δεύτερης (ό.π., σελ. 543-547).

στατικών οργανώσεων και πριν απ' όλα τα κομμουνιστικά κόμματα και η Γ' Κομμουνιστική Διεθνής (1919-1943) στην οποία συμμετείχαν αρχικά περισσότερα του ενός κόμματα και ρεύματα από κάθε χώρα, και, όπως στις βασικές περιόδους κομματικής δράσης των Μαρξ και Ένγκελς, αναγνωρίζονταν οι τάσεις και μάλιστα οι οργανωμένες¹³.

Μετά το 1943 εκτιμήθηκε ότι δεν χρειάζεται η παραπέρα ύπαρξη της Κομμουνιστικής Διεθνούς με την αιτιολογία ότι το βάρος έπρεπε να ξαναπέσει στα «εθνικά κόμματα». (Αν και δεν πιστεύω ότι αυτή ήταν η κύρια αιτία διάλυσής της).

Δεν είμαι ιστορικός και δεν διεκδικώ έναν τέτοιο ρόλο· τα πιο πάνω στοιχεία παρατέθηκαν μόνο και μόνο σαν βοήθεια στην εξαγωγή ορισμένων συμπερασμάτων, όπως ότι οι Μαρξ, Ένγκελς και Λένιν, σε κάθε ιστορική φάση, υπερέβαιναν την «κομματική - οργανωτική» λύση που οι ίδιοι είχαν δώσει προηγούμενα. Σε κάθε φάση ανάπτυξης του εργατικού κινήματος και της καπιταλιστικής κοινωνίας, αναζητούσαν τις νέες πρωτότυπα επαναστατικές λύσεις. Η αναγνώριση της διαλεκτικής κίνησης, η ιστορική συνείδηση έδειχνε μπροστά, μέσα από την πείρα και τη συνέχεια του «πίσω», με κανέναν τρόπο όμως δεν γύριζε σ' αυτό.

Επιστημονικός σοσιαλισμός σημαίνει αναγνώριση της διαλεκτικής κίνησης της ιστορίας, από κατώτερες μορφές σε ανώτερες. Δεν σημαίνει επανάληψη «λύσεων» και αντιλήψεων του χθες, που επιπλέον συνήθως δεν προέρχονταν ούτε καν από την ανάγνωση των έργων των κλασικών, αλλά από εγχειρίδια γραμμένα από ανθρώπους που στην πράξη αποδείχτηκαν ότι δεν μπορούσαν να ανταποκριθούν στις σύγχρονες απαιτήσεις του επιστημονικού σοσιαλισμού. Αντίθετα, σημαίνει να προσεγγίζουμε το ιστορικό γίνεσθαι διαλεκτικά - επαναστατικά.

Όταν η Διεθνής Ένωση Εργατών είχε πλέον ξεπερασθεί, οι Μαρξ-Ένγκελς δεν επέστρεψαν στην «Ένωση των Κομμουνιστών», αλλά συνέβαλαν στη διαμόρφωση των εθνικών Σοσιαλδημοκρατικών Κομμάτων. Η αποεπαναστατικοποίησή τους δεν οδήγησε τον Λένιν στην επανίδρυση, εξ αρχής, «πιο σωστών» σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων, αλλά στην ίδρυση κομμουνιστικών κομμάτων. Μελετώντας βέβαια την πείρα όλων των προηγούμενων, ο Λένιν δεν επανέλαβε μια «θεωρητική» μαρξιστική αντίληψη για τον μαρξισμό που δεν είναι μαρξιστική, αλλά προσέγγισε το γίνεσθαι μαρξιστικά, δηλαδή επαναστατικά, ανατρεπτικά. Έτσι νομίζω ότι πρέπει να «διαβάσουμε» και να «μεταφράσουμε στην πράξη» τους κλασικούς, προκειμένου να διαμορφώσουμε το νέο επαναστατικό υποκείμενο σε πολιτικό επίπεδο.

Οι κλασικοί της επαναστατικής θεωρίας και πράξης προσπάθησαν στις δεκαετίες δράσης τους —αυτό δείχνει η ιστορία— να συνδυάσουν την οικοδόμηση επαναστατικών κομμάτων σε εθνικό επίπεδο, με τη διαμόρφωση διεθνών οργανώσεων. Η διαλεκτική αυτή ουσιαστικά για πάνω από 50 χρόνια έχει καταργηθεί. Η «κρατική υπόσταση» του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης αποτέλεσε την αφετηρία για μονόπλευρες λύσεις.

Πιστεύω ότι η σημερινή εποχή της διεθνοποίησης, της αύξησης του ρόλου των διεθνών οργανώσεων του κεφαλαίου, καθώς και των αστικών και σοσιαλδη-

13. Η Ιστορία της Δεύτερης Διεθνούς, τόμ. 1, Μόσχα 1966, Βερολίνο 1981, τόμ. 2, Βερολίνο 1983.

μοκρατικών κομμάτων, βάζει μεγάλα και πολυποικίλα καθήκοντα διαμόρφωσης όχι μόνο νέου τύπου εθνικών οργανώσεων, αλλά και, χωρίς διπλωματισμούς, συντονισμού της πείρας, της δράσης, των αναζητήσεων και των θεωρητικών σκέψεων της Αριστεράς διεθνώς.

Η ιστορική πείρα δείχνει επίσης ότι σε κάθε πέρασμα από μια οργάνωση στην άλλη διαμορφώνονταν νέες οργανωτικές λύσεις, με τάση την ανάπτυξη της δημοκρατίας, της δημοκρατικής ευθύνης και ενότητας. Σ' αυτή την κατεύθυνση είναι απαραίτητο να υπάρχουν πανεθνικές συναντήσεις που να είναι συχνές, θεματολογικές και όχι γενικές, οι αντιπρόσωποι να εκλέγονται απευθείας από τη βάση, χωρίς μεσολάβηση «συσκέψεων αγνώστων μεταξύ τους» (όπως αυτές των οργανώσεων περιοχών των ΚΚ), να μην υπάρχουν ούτε επιτροπές προτάσεων, ούτε προτάσεις για όργανα κι αντιπροσώπους από τα πάνω, τα ζητήματα και οι διαφορετικές γνώμες να μπαίνουν για ενημέρωση και συζήτηση στις πρωτοβάθμιες οργανώσεις. Είναι επίσης αναγκαία η μη ύπαρξη γραμματέως και τώρα και μελλοντικά, η αναγνώριση ύπαρξης διαφορετικών γνώμων και τάσεων, το κτύπημα της υποκρισίας που προσπαθεί «άτιμα» να εμφανίσει διαφορετικές απόψεις σαν απόρροια προσωπικών ιδιαιτεροτήτων. Τέλος είναι αναγκαίο να αναζητηθούν νέες οργανωτικές λύσεις που θα παίρνουν υπόψη τις κοινωνικές εξελίξεις, την ανάπτυξη των τάξεων, την πολυμορφία τους και τον τρόπο ανάδειξης συμπεριόντων και ενδιαφερόντων. Όπως η εργατική τάξη δεν είναι μονοσήμαντη, έτσι δεν μπορεί να 'ναι μονοσήμαντα καθορισμένη η οργάνωσή της¹⁴.

Πιστεύω επίσης ότι οι οργανώσεις στους τόπους-κλάδους δουλειάς, κατοικίας και μόρφωσης δεν επαρκούν σήμερα. Τα κοινωνικά κινήματα δεν αναπτύσσονται μόνο πάνω σ' αυτούς τους άξονες. Όλο και πιο συχνά κάνουν την εμφάνισή τους κινήματα θεμάτων και ενδιαφερόντων (πολιτιστικά, οικολογικά, τρόπου ζωής κ.ο.κ.) τα οποία για να υπάρξουν, απαιτείται οι πολίτες μέλη ενός κόμματος που δρουν σ' αυτά να μπορούν να αποτελούν και μια αυτοτελή οργάνωση στο δοσμένο χώρο δράσης τους.

Οι αντίθετες λύσεις, που προωθήθηκαν στο παρελθόν, οδήγησαν σε μαρασμό των κινημάτων, στην αδράνεια οργανώσεων. Αυτοί που δρούσαν σε θεματολογικά κινήματα, μακριά από την αχτίνα δράσης των οργανώσεων βάσης στις οποίες τυπικά ανήκαν, γίνονταν βάρος με την παρουσία τους σ' αυτές. Ταυτόχρονα η εσωοργανωτική δημοκρατία γινόταν όλο και πιο πολύ τυπική. Τα μέλη του «κόμματος» συναποφάσιζαν σε μια οργάνωση στην οποία ουσιαστικά δεν συμμετείχαν στη δράση της. Ταυτόχρονα στα κινήματα δράσης εκτελούσαν την πολιτική των κομμάτων τους σ' αυτά, πολιτική που δεν την αποφάσιζαν οι ίδιοι, αλλά κάποια «τμήματα δίπλα στα καθοδηγητικά κέντρα».

Η περίπτωση που περιγράφουμε πιο πάνω αποτελεί μια πλευρά του ζητήματος: Οι οργανώσεις ενός κόμματος να προσανατολίζονται στα ενδιαφέροντα των μελών του, να τα προσελκύουν. Η αλήθεια αυτή διαπερνά την ιστορία όλων των κινημάτων χειραφέτησης του ανθρώπου. Δεν αφορά μόνο την αποκατάσταση επιτέλους μιας δημιουργικής σχέσης στρατηγικής-τακτικής, αλλά πολύ περισσό-

14. Βλ. Α. Φεραγιόλι, *Αυταρχική δημοκρατία και κριτική της πολιτικής*, Αθήνα 1985, σελ. 105-108. Παρά τις όποιες κριτικές παρατηρήσεις, πιστεύω ότι ο Α. Φεραγιόλι έχει στο ζήτημα της «μονοδιάστατης» αντίληψης τάξης-κόμματος δίκιο.

τερο την ουσία αυτής της σχέσης, τη σύνδεση οικονομίας-πολιτικής, την εξασφάλιση ότι η πρωτοβάθμια οργάνωση θα κάνει πολιτική, θα αναπτύσσει κοινωνικά κινήματα, θα 'χει, κατά συνέπεια, τον αντίστοιχο προσανατολισμό στη δράση της, και στον εσωτερικό καταμερισμό καθηκόντων.

Θυμίζουμε ότι η ΕΣΣΔ ήταν ή έτεινε να έχει προοπτική να γίνει σοσιαλιστική μόνο στο βαθμό που συνέδεε σε κρατικό επίπεδο την οικονομία με την πολιτική, διαμόρφωνε δηλαδή τη δημοκρατία των παραγωγών (την πολιτική της οικονομίας) που εμφανίστηκε με τα Σοβιέτ των εργατών. Θεσμός που 'χει όμως καταργηθεί εδώ και δεκαετίες.

Ένα άλλο σημαντικό χαρακτηριστικό όλων των κομμάτων και οργανώσεων, στα οποία συμμετείχαν οι κλασικοί, είναι το γεγονός ότι σ' αυτά δεν υπήρχαν μόνο και συχνά δεν κυριαρχούσαν οι ίδιοι, οι απόψεις τους και οι οπαδοί τους, αλλά και άλλα ρεύματα και οργανωμένες τάσεις. Σ' αυτά συνυπήρχαν αναρχικοί, ριζοσπάστες, ο Στάλιν και ο Τρότσκι, η εργατική αντιπολίτευση και ο Μπουχάριν. Οι Μαρξ, Ένγκελς και Λένιν νίκησαν δικαιωμένοι από τη δοκιμασία της πράξης κι όχι αυθαιρετώντας. Οι ίδιοι έδειξαν ότι κι αυτό ακόμα, που στην «εσωκομματική αντιπαράθεση» το θεωρούσαν δοσμένο και αυτονόητο, προσπαθούσαν να το αποδείξουν και να το ξανααποδείξουν, ότι αυτός είναι ο μόνος δρόμος για να νικήσει μια άποψη. Όχι εσωκομματικά - σεχταριστικά, αλλά μέσα στην κοινωνία, στη δράση.

Το να πούμε, λ.χ., σήμερα ότι ο μαρξισμός είναι επίκαιρος και έχει δικίο, μπορεί να «επιβληθεί» στην Αριστερά, κοινωνικά όμως δεν σημαίνει τίποτα ακόμα, αν ταυτόχρονα δεν αποδειχθεί ότι είναι αληθινός και ιστορικά-λογικά, καθώς και στην κοινωνική ανάλυση-διατύπωση πρότασης για την ίδια την ελληνική κοινωνία.

Η πείρα επίσης από τους ιδρυτές του σύγχρονου επαναστατικού κινήματος έδειξε ότι της κάθε φορά διαμόρφωσης του κόμματος προηγήθηκε μια περίοδος νέας αναζήτησης («Ένωση των Δικαίων» —Μαρξ και Ένγκελς, «Απελευθέρωση της Εργασίας» — Λένιν) με μεταβατικές μορφές οργάνωσης, στα οποία συμμετείχαν επαναστάτες λιγότερο ή περισσότερο συνειδητοί. Οι Μαρξ-Ένγκελς-Λένιν δεν προσπάθησαν να αποκλείσουν εξαρχής τις άλλες αντιλήψεις, δεν απαίτησαν η άποψή τους να γίνει αποδεκτή εξ ορισμού. Αντίθετα οργάνωσαν τη δημοκρατική δυνατότητα να εκφραστούν μέσα στη Διεθνή Ένωση Εργατών και την Κομμουνιστική Διεθνή όλες οι απόψεις αυτών που ήθελαν να 'ναι επαναστάτες (άσχετο αν ήταν και τι πίστευαν οι κλασικοί γι' αυτούς). Πολύ λιγότερο βέβαια απέκλειαν τη συνεργασία και συμμαχία μ' αυτούς. Ταυτόχρονα πάντα κρατούσαν ψηλά τη σημαία του δικαιώματος της ιδεολογικής πάλης και της αντιπαράθεσης στη θεωρία.

Τέλος, στις αλλαγές-προσαρμογές που 'έκαναν, απόφευγαν να πέσουν σ' έναν αλληλοτροφοδοτούμενο διπολισμό, σεχταρισμός - λικβινταρισμός.

Είτε δηλαδή να θεωρούν ότι κάθε νέα εποχή «επέβαλε» το κράτημα πάση θυσία σε θέσεις και εμπειρίες που ξεπερνιόντουσαν. Να τις ανάγουν ακόμα και σε αρχές, μπρος στον κίνδυνο να καταρρεύσουν τα πάντα. Να επιβάλουν σε μια νέα φάση την «καθαρότητα» της πάλης που έγινε από την προηγούμενη περίοδο σε άλλες συνθήκες. Να προωθούν το ξέκομμα από την επίδραση κάθε άλλης ιδέας ή ομάδας που δεν γεννήθηκε από την προηγούμενη εσωοργανωτική αντιπαράθεση

(αντίληψη που όποτε κυριάρχησε οδήγησε απευθείας στην αντίληψη του «αλάθτου» του ενός ή της μιας άποψης - αντίληψης).

Είτε ότι η εμφάνιση μιας νέας εποχής επιβάλλει την εγκατάλειψη κάθε αρχής και δεσμών από το παρελθόν. Ότι, προκειμένου να μη «μας πάρουν τα γεγονότα βόλτα», πρέπει να προτρέξουμε απ' αυτά, διαλυτικά να παραιτηθούμε ακόμα και από την οργάνωση της ταξικής πάλης.

Είναι ολοφάνερο ότι η μια τάση επικαλείται την υπαρκτή μονομέρεια της άλλης και αναζητεί το δυνάμωμά της σε βάρος της. Όμως οι τέτοιες ιστορικά πραγματικά υπαρκτές αντιθέσεις δεν λύνονται με την υποταγή ή και καταστροφή της μιας από την άλλη, αλλά με τη διατύπωση δημιουργικών αντιλήψεων, εναλλακτικών προτάσεων και πρακτικής, που να υπερβαίνει τη διττή αυτή «αναπηρία» για το κίνημα.

Τέλος, κατά τη γνώμη μου ίσως και το πιο σημαντικό, οι κλασικοί είχαν την ιστορική τόλμη να προσαρμόζουν το κίνημα, πριν απ' όλα τις οργανωτικές μορφές του, σε κάθε νέα φάση του εργατικού κινήματος, αλλά και των νέων κοινωνικών αλλαγών.

Υποστηρίζω ότι σήμερα βρισκόμαστε μπροστά σε μια ιστορική κατάσταση ανάλογη με εκείνη απέναντι στην οποία βρέθηκε ο Λένιν στο πέραςμα από τον 19ο στον 20ό αιώνα. Συνδυάζεται και μια νέα φάση για το επαναστατικό κίνημα και ορισμένες αλλαγές στον καπιταλισμό (και διεθνώς), που μας υποχρεώνουν να κάνουμε μια ουσιαστική τομή στον τρόπο σκέψης και δράσης, στην οργάνωση της πράξης και θεωρίας μας.

Ο Λένιν βρέθηκε στην εποχή του περάσματος από τον καπιταλισμό του ελεύθερου ανταγωνισμού στον μονοπωλιακό καπιταλισμό, στον ιμπεριαλισμό. Σήμερα ζούμε τη φάση της καπιταλιστικής ανασυγκρότησης, των πολυεθνικών και της διεθνοποίησης.

Ο Λένιν γνώρισε το ποσοτικό άλμα της εργατικής τάξης που στη Δύση έγινε, στο μεταίχμιο των δύο αιώνων, η πλειοψηφούσα τάξη. Σήμερα πάλι στο μεταίχμιο δυο αιώνων ζούμε την εποχή της διαμόρφωσης μιας πολύμορφης εργατικής τάξης, της γέννησης νέων τμημάτων της, υψηλά μορφωμένων. Η παλιά επιδίωξη για συμμαχία εργατών-αγροτών διατηρείται μεν, αγαβαθμίζεται όμως ο ρόλος της συμμαχίας εργατιάς-διανόησης. Το καπιταλιστικό κράτος επεκτείνει σε πρωτοφανή κλίμακα μηχανισμούς και λειτουργίες. Τροποποιείται ο ρόλος των δημοσίων υπαλλήλων και η κοινωνική προέλευσή τους.

Νέες παραγωγικές δυνάμεις κάνουν την εμφάνισή τους ιδιαίτερα μέσω της νέας τεχνολογίας και της μετατροπής της επιστήμης σε άμεση παραγωγική δύναμη. Όλα αυτά απαιτούν την προσαρμογή των εργασιακών σχέσεων. Έτσι όπως η εμφάνιση του μηχανικού και λογιστή, της αλυσίδας και του φορτισμού-τελειορισμού επέβαλαν μια τέτοια προσαρμογή στις αρχές του αιώνα.

Όπως το πέραςμα από το 19ο στον 20ό αιώνα γνώριζε, μετά την ήττα της Κομμούνας, μια εποχή αλλαγών στην κατεύθυνση της συντήρησης του συστήματος μέσω του «εκσυγχρονισμού» του με το ιμπεριαλιστικό κράτος, έτσι και σήμερα μπορούμε να καταγράψουμε τη νεοσυντηρητική επίθεση, μετά την ήττα του Οκτώβρη (για να λέμε τα πράγματα με τ' όνομά τους).

Όπως και τότε έτσι και σήμερα ο καπιταλισμός εμφανίζεται σαν νικητής, σαν αιώνιος, υποχρεώνοντάς μας να ξανασυνθέσουμε τον μαρξισμό στην ολότητά του και σαν «διαλεκτικό υλισμό», και στις θετικές επιστήμες, και στις σχέσεις

ανθρώπου-φύσης, να τον πλουτίσουμε με τα νέα επιτεύγματα της επιστήμης, ώστε να απαντήσουμε ξανά το ζήτημα της φιλοσοφίας με υλιστικό τρόπο.

Όπως ο Λένιν βρέθηκε μπροστά στη «σοσιαλδημοκρατικοποίηση», τη ρεφορμιστικοποίηση των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων, των οργανώσεων των Μαρξ-Ένγκελς, τρεις δεκαετίες μετά την ίδρυσή τους, έτσι και εμείς σήμερα βρισκόμαστε μπροστά στην ανοικτή κατάρρευση των ΚΚ και των χωρών που ονομάστηκαν σοσιαλιστικές, επτά δεκαετίες μετά τη γέννησή τους, χρόνια πιο πυκνά απ' ό,τι τα προηγούμενα.

Η αναγνώριση της πραγματικότητας, των αντιφάσεων και των αντιθέσεων των κομμάτων της εποχής του, επέτρεψε στον Λένιν να συμβάλει ώστε να διαμορφωθεί ο μπολσεβικισμός, να ιδρυθεί η Κομμουνιστική Διεθνής.

Έτσι και σήμερα οι αντιθέσεις απαιτούν να ανακαλύψουμε το νέου τύπου «μπολσεβικισμό» κι όχι να παπαγαλίζουμε το 1902. Μόνο μια τέτοια κυριολεκτικά λενινιστική ανάγνωση της εποχής θα μας επιτρέψει να γίνουμε μαρξιστές στην πράξη, να τοποθετήσουμε σωστά τα οργανωτικά και πολιτικά καθήκοντα της στιγμής, να *‘μαστε αισιόδοξοι, ότι αυτό που χάνεται, όσο κι αν μας κοστίζει, ήταν όρος ώστε να γεννηθούν τα καινούρια φύτρα. Ένα επαναστατικό κίνημα της ανατροπής του καπιταλισμού στον 21ο αιώνα.* Όμως, το πώς ακριβώς απαιτεί συζήτηση, αναζήτηση σ' αυτό που επιδιώκουμε, τον σοσιαλισμό και τον κομμουνισμό, και, ταυτόχρονα, δράση ενάντια σ' αυτό που υπάρχει, τη συντήρηση, τη συναινεση, την εξάρτηση.

Το ΚΚΕ είναι ξεπερασμένο λοιπόν όχι μόνο γιατί σοσιαλδημοκρατικοποιήθηκε, γιατί έκανε πίσω από τις αρχές του, αλλά γιατί είναι κόμμα μιας άλλης ιστορικής εποχής που δεν μπόρεσε ούτε κι αυτή να την εκφράσει με επάρκεια.

Το ζητούμενο δεν είναι «πώς αυτοί οι άνθρωποι σκέπτονται και θέλουν, αλλά αντικειμενικά τι προκύπτει από τις απόψεις τους, άσχετα από τα πρόσωπα, κι ότι δεν θέλουν οι ίδιοι να βγάλουν τα συμπεράσματα που προκύπτουν από τις θέσεις και την πρακτική τους.» (Ρ. Λούξεμπουργκ, 1902).

Είναι ολοφάνερο λοιπόν, ότι το ζητούμενο δεν είναι ένα επιδιορθωμένο ΚΚΕ, ούτε σημαίνει ότι φεύγοντας κανείς από το ΚΚΕ θα χαθεί, γιατί η φάση που περνάμε, που περνά το εργατικό κίνημα και η καπιταλιστική κοινωνία απαιτεί νέες λύσεις. Σε μια τέτοια προσπάθεια μπορεί να συμβάλει και το Νέο Αριστερό Ρεύμα. Η επιτυχία του εγχειρήματος είναι ένα βήμα μπρος, ενώ η αποτυχία του δεν θα σημαίνει αυτόματα συνολικά αποτυχία, αλλά σίγουρα δυσκόλεμα μιας νέας πορείας.

Το επαναστατικό κόμμα προς τον 21ο αιώνα

Είναι ολοφάνερο απ' όσα ειπώθηκαν προηγούμενα ότι, κατά τη γνώμη μας, αυτό που είναι δοσμένο είναι η πείρα όλων των επαναστάσεων και επαναστατικών κινημάτων μέχρι σήμερα, η «πίστη» μας στον επιστημονικό σοσιαλισμό και στην ανάγκη δημιουργικής εφαρμογής του στις σημερινές συνθήκες, στις συγκεκριμένες συνθήκες της κοινωνίας και της ταξικής πάλης, η θέληση διαμόρφωσης ενός ρεύματος που όχι μόνο θα επαγγέλλεται τους σοσιαλιστικούς στόχους, αλλά θα τους επαναπροσδιορίσει, θα αποδείξει ότι έχει και τη θέληση και την ικανότητα να τους πετύχει.

Για να το πετύχει αυτό, πρέπει να εξασφαλίζει στις γραμμές του πολυφωνία γνώμων στη διαδικασία απόφασης και κοινή ευθύνη στην πράξη, δημοκρατικό έλεγχο και κινητοποίηση όλων των ενδοοργανωτικών δυνάμεων.

Καμιά οργάνωση δεν μπορεί να οικοδομηθεί χωρίς τη συνειδητή συμμετοχή, στη διαμόρφωση της πολιτικής της, της σκέψης κάθε μέλους της. Την εξασφάλιση μιας κριτικής συζήτησης που να προσανατολίζεται προς τα μπρος, μιας ανοικτής διαδικασίας πληροφόρησης και ανταλλαγής γνώμης, κάθετα και οριζόντια, ώστε να αξιοποιηθεί η «συλλογική σοφία» όλων προκειμένου να απαντηθούν όλα τα ερωτήματα.

Ταυτόχρονα, πιστεύω ότι η δημοκρατική ηγεμονία στην αριστερά δεν προκύπτει από τη σοφή και έξυπνη «σύλληψη» ή «δικαίωση» του ενός ή του άλλου, αλλά από το ποιος θα καταφέρει να οργανώσει τη δημοκρατία στις γραμμές της, θα δείξει δημοκρατισμό στο ζήτημα των συμμαχιών, θα εξασφαλίσει την ταξική αποτελεσματικότητά της.

Για να προκύψει μια τέτοια δημοκρατικά ηγεμονική δύναμη της κοινωνικής αλλαγής πρέπει να σχεδιάσει τη συζήτηση των μεγάλων θεμάτων της εποχής, με κριτήριο την κοινωνία και την πράξη, την προσέγκυση της εργατικής τάξης, των κοινωνικών ομάδων στη διαδικασία διαμόρφωσης της πολιτικής και στην κατανόηση των πολύπλοκων καθηκόντων και δυσκολιών, χωρίς αντιπαραγωγικές απλουστεύσεις από το χθες.

Όπως λέει ο Λένιν μόνο ο δημόσιος διάλογος μπορεί να διορθώσει χωρίς καμιά αναστολή όλες τις μονόπλευρες απλουστεύσεις και ανιστόρητες επιμονές, να ανατρέψει όλες τις ύβρεις και τα παραμύθια που ανακαλύπτονται, τους άδικους χαρακτηρισμούς που προσπαθούν να ερμηνεύσουν με βρόμικο τρόπο την ύπαρξη διαφορετικών απόψεων και να ρίξουν δηλητήριο στην επαναστατική αριστερά, να εμφανίσουν τις πολιτικές διαφωνίες σαν προσωπικές αντεγκλήσεις¹⁵.

Είναι ολοφάνερο ότι τα επαναστατικά ρεύματα, κινήσεις και κόμματα δεν αποτελούν αυτοσκοπό, αλλά μέσο για τη λύση άμεσων και μελλοντικών προβλημάτων. Για κάτι τέτοιο, δεν αρκεί η δήλωση πίστης στις αρχές της επανάστασης και πολύ λιγότερο η αναζήτηση λύσης με το πέρασμα στις απόψεις του αντίπαλου. Αυτό που απαιτείται είναι να μιλήσουμε αυτοκριτικά για μας τους ίδιους, να καθορίσουμε με ακρίβεια τη στιγμή που ζούμε και τα βασικά καθήκοντα που απορρέουν απ' αυτήν, ώστε να δημιουργήσουμε «μια ανθρώπινη κοινωνία ανθρώπων» (Κ. Μαρξ). Μ' αυτό το κριτήριο προσδιορίζουμε τους στόχους της Αριστεράς, το δρόμο υλοποίησής τους, τις δυνάμεις προώθησής τους. Η υλοποίηση αυτών των στόχων απαιτεί να ξαναμελετήσουμε ορισμένα ζητήματα, όπως:

— Ακόμα καλύτερα τις αλλαγές στη δομή της εργατικής τάξης, όλων των μισθωτών, πολύ δε περισσότερο το προτσές εργασίας όπως διαμορφώνεται με την εφαρμογή σύγχρονων τεχνολογιών. Θα 'λεγα όμως ότι το σπουδαιότερο εί-

15. Β.Ι. Λένιν, «Ακόμα μια φορά για τα συνδικάτα, για την τρέχουσα στιγμή και τα λάθη των σ.σ. Τρότσκι και Μπουχάριν», Άπαντα, τόμ. 42, σελ. 264-304. Εδώ σελ. 302 κ.ε.

ναι η μελέτη των προτσές συνειδητοποίησης ή και ενσωμάτωσής της στο σύστημα.

— Την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων και το άνοιγμα μετώπων για την κατεύθυνσή της. Η συνειδητοποίηση ότι δεν αρκεί να μιλάμε για έλεγχο πάντων και αλλαγή των ιδιοκτησιακών σχέσεων, αλλά και για το είδος και τη δομή τους.

— Πώς εμφανίζονται οι ταξικές σχέσεις και αντιθέσεις μέσα από τις νέες μορφές κοινωνικής αντιπαράθεσης και εκπροσώπησης συμφερόντων. Αυτό απαιτεί ταυτόχρονα την επαναδιατύπωση του απελευθερωτικού ρόλου της εργατικής τάξης. Αυτός δεν περιορίζεται στην απελευθέρωση όλων των εργαζομένων από τις καπιταλιστικές αντιθέσεις, αλλά την κατάργηση κάθε μορφής καταπίεσης και εκμετάλλευσης που υπάρχουν στον καπιταλισμό, είτε σαν δημιουργήματά του, είτε σαν ιστορική επιβίωση. Ο λόγος γίνεται για τα ζητήματα των εθνικών και φυλετικών αντιθέσεων, των δικαιωμάτων της προσωπικότητας κάθε ατόμου. Από δω και η αναγνώριση του ανερχόμενου βάρους των κοινωνικών κινήματων.

— Ανάλυση ξανά των αντικειμενικών αντιθέσεων που «απαιτούν» το ξεπέραςμα του καπιταλισμού, νηφάλια ανάλυση του χαρακτήρα των χωρών που ονομάστηκαν «υπαρκτός σοσιαλισμός». Ανάλυση πριν απ' όλα του σύγχρονου κράτους, της ελληνικής κοινωνίας και των αντίστοιχων πολιτικών δυνάμεων σ' αυτή.

— Ξαναδιάβασμα όλης της πρακτικής πείρας και συζήτησης που έγινε τα τελευταία 150 χρόνια στο εργατικό κίνημα. Ξανακοίταγμα, μέσα από μια νέα οπτική γωνία, όλων όσων πιστέψαμε και διαβάσαμε, όλων όσων απορρίψαμε χωρίς να κατανοήσουμε. Μαζί με τη συλλογικότητα και την ανάλυση της ελληνικής και διεθνούς πραγματικότητας, αποτελούν τα αποκλειστικά μέσα για να βρεθούμε έτοιμοι στις απαιτήσεις των καιρών.

Η ανταπόκριση σ' ένα τέτοιο καθήκον απαιτεί ικανότητα και κουλτούρα δημοκρατικού διαλόγου, χωρίς προκαταλήψεις και εξορκισμούς, εξασφάλιση δημιουργίας ομάδων εργασίας, θεματολογικών επιτροπών, συσκέψεων και ανταλλαγών γνώμων χωρίς περιορισμούς, αποκλεισμούς και «προδιαγραμμένα σύνορα». Δεν πρόκειται για αγνωστικισμό όπως υποστηρίζουν απλουστευτικά ορισμένοι. Αλλά για «γνωστικότατη» παραδοχή ότι δεν ήσαν σωστά όλα όσα νομίζαμε ότι ισχύουν εξ ορισμού, όλα όσα μάθαμε ή «διδάξαμε» — κάθε άλλο. Εξάλλου το κύριο χαρακτηριστικό του αγνωστικισμού είναι η άρνηση της γνωσιμότητας του κόσμου κι όχι η επίπονη προσπάθεια —που προτείνουμε εμείς— να γνωρίσουμε τους νέους όρους της πραγματικότητας, μέσα από τη συνέχεια και την ασυνέχειά τους. Ίσα-ίσα τολμώ να υποστηρίξω ότι η άρνηση αυτού του καθήκοντος αποτελεί ιδιόμορφο αγνωστικισμό, αφού αρνείται όχι τη δυνατότητα αλλά την αναγκαιότητα της γνώσης στον κόσμο.

— Δεν μπορεί να υπάρξει σήμερα επαναστατικό υποκείμενο που να μην εξασφαλίζει την ανάπτυξη της προσωπικότητας όσων μπαίνουν στο κίνημα, που να μην τους εξασφαλίζει τη δυνατότητα να επηρεάζουν τη λήψη των αποφάσεων, να μη δίνει μια άλλη κοινωνική προοπτική στην καθημερινή πράξη της συνειδητής πάλης για τη διαμόρφωση και καλυτέρευση των συνθηκών ύπαρξής τους, την ανεύρεση μορφών απλών καθημερινών αντιστάσεων. Όλων όσων εξασφαλίζουν ότι οι άνθρωποι μέσω της πολιτικής, θα γίνουν και ικανοί να επιδρούν πολιτι-

κά σ' όλα τα ζητήματα που τους αφορούν (άμεσα και στρατηγικά).

Χρειάζεται να εξασφαλίσουμε τη μελέτη (έστω και αν ήταν για να σιγουρέψουμε αυτό που ήδη έχουμε κατακτήσει) των σχέσεων ζευγών όπως μεταρρυθμιση - επανάσταση, τάξη - συμμαχίες, εξάρτηση - ανεξαρτησία, σήμερα - σοσιαλισμός.

Αυτά τα πιο πάνω αποτελούν μόνο ορισμένα παραδείγματα από τα μεγάλα καθήκοντα που 'χει να αντιμετωπίσει η «κοινωνική αριστερά» στη χώρα μας και για τα οποία απαιτούνται πολύ πλατύτερες δυνάμεις απ' αυτές που υπάρχουν σήμερα. Τα απαραίτητα μέτωπα συμμαχιών απαιτούν μια πολιτική ενοποίησης δυνάμεων. Πρόκειται για ένα έργο που μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο δημοκρατικά κι όχι με ηγεμονισμούς ή αποκλεισμούς.

Όπως δείχνει η ελληνική κοινωνία, για την ικανοποίηση αυτών των αναγκών - καθηκόντων υπάρχουν οι «σκόρπιες θελήσεις»· αυτό που κατά τη γνώμη μου απαιτείται είναι η διαμόρφωση του «ηγεμόνα» ως πολιτικού - επαναστατικού υποκειμένου και ενεργού παράγοντα μιας πνευματικής αναμόρφωσης, θεωρητικού εμπλουτισμού και πρακτικής δημιουργικότητας για τη συνένωσή τους σε μια κοινωνικά ενιαία θέληση, αποτελεσματική και νικηφόρα.

Είμαστε σε μια νέα φάση, κάποιες από τις πιο πάνω σκέψεις μπορεί να βοηθήσουν τη συζήτηση, να αποτελέσουν αντικείμενο κριτικής, και γιατί όχι πολεμικής¹⁶. Όλα είναι θεμιτά, αρκεί να κουβεντιάσουμε ουσιαστικά, να τα δοκιμάσουμε όλα στην πράξη.

16. Βέβαια στοιχείο κριτικής και αυτοκριτικής μπορεί να αποτελέσει και το χθές.

Προσωπικά πιστεύω —όπως ανέλυσε και ο Κ. Μάρξ για την ταξική πάλη στην ιστορία— ότι μαζί με τις συνθήκες ωριμάζουν και οι άνθρωποι και οι ιδέες. Η κατανόηση της νέας φάσης για το εργατικό κίνημα αποτελεί κλειδί για το ξεπέρασμα και την αυτοκριτική ανάλυση παλαιότερων εκτιμήσεων, όπως αυτή που 'χα ο ίδιος για τα Πολωνικά το 1980-81. Αντίθετα απ' ό,τι αρκετοί μου καταλογίζουν, ποτέ δεν χειροκρότησα την «σοσιαλιστική τρομοκρατία του Γιαρουσέλσκυ». Εξάλλου πάντα υπογράμμιζα τον μη σοσιαλιστικό χαρακτήρα της Πολωνίας. Όμως αυτό ήταν το δευτερεύον. Το κύριο είναι η λανθασμένη εκτίμηση που συμμεριζόμουν ότι η Πολωνία «θα γινόταν σοσιαλιστική» στην πάλη «ενάντια στην Αντεπανástαση».

Οι αιτίες αυτού του λάθους δεν βρίσκονται απλά στο γεγονός ότι, όπως ο Λένιν μάταια περίμενε την επανάσταση στη Δύση, έτσι κι εμείς περιμέναμε το σοσιαλισμό στην Ανατολή, αλλά στο γεγονός ότι όλες τις ανακατατάξεις στις χώρες αυτές (όπως η Πολωνία) τις αναλύσαμε και εκτιμούσαμε στη βάση της αντίθεσης σοσιαλισμού-καπιταλισμού και στο ότι θεωρούσαμε πως κάθε τι που αδυνάτιζε το πρώτο σκέλος ή «διαφημιζόταν» από το δεύτερο ήταν μη επαναστατικό. Η εσωτερική ανάλυση σε κάθε χώρα γινόταν μονοσήμαντα στη βάση των διεθνών αντιθέσεων, χάνονταν οι εσωτερικές διαφοροποιήσεις στα νέα κινήματα (από φιλοδυτικές πτέρυγες μέχρι αυθεντικά —έστω και αυθόρμητα— σοσιαλιστικές).

Απο την άλλη οι αναλυτές που «συλλάμβαναν» τα «συμπτώματα» σ' αυτές τις χώρες ήσαν κύρια από την φιλοκαπιταλιστική πτέρυγα της κοινωνίας και την σοσιαλδημοκρατία. Τα αρνητικά αυτά «συμπτώματα» όμως τα κατέγραψαν προκειμένου να δικαιώσουν τον καπιταλισμό. Ή από τους ευρωκομμουνιστές που αναζητούσαν ταυτόχρονα δικαιολογία της ενσωμάτωσής τους στο σύστημα (π.χ. συναίνεση στο πείραμα Μαρκεζίνη, ΕΑΔΕ κλπ.), θέσης που απορρίπτοταν από τους οπαδούς της θεωρίας της ταξικής πάλης —και μαζί μ' αυτή τη θέση απορρίπτοταν, λανθασμένα, και όσες αλήθειες έλεγαν γι' αυτές τις χώρες έστω και χωρίς ταξική ανάλυση.

Η συμπληρωματικότητα δεν δικαιώνει ούτε τους μaoϊκούς που έζησαν την «κινέζικη τραγωδία» τους πολύ νωρίτερα από την σημερινή στροφή της «περεστρόικα», παρά το ότι η ζωή διδάξε ότι δεν ήταν «λάθος» όλα όσα έλεγε ο Μάο-Τσε-Τουνγκ (όπως λ.χ. είναι ολοφάνερο ότι δικαιώθηκε στη θέση του

Πιστεύω ότι για την Αριστερά η κατεύθυνση αυτή είναι μονόδρομος, με την έννοια ότι μόνο ο πλατύς, ανοικτός δρόμος της πράξης και του δημόσιου διάλογου μπορεί να αποτελέσει τον κινητήρα υπέρβασης της κρίσης της καθώς και της τυχόν προσωπικής «ενδοσκόπησης» του κάθε αριστερού. Ας καταθέσει ο καθένας την γνώμη και πρότασή του, ώστε να κριθεί στη βάση του τι πραγματικά λέει και πράττει — κι όχι μεταφυσικά.

για «την ύπαρξη και διεξαγωγή ταξικής πάλης στο εσωτερικό του κομμουνιστικού κόμματος»).

Βέβαια, τα όρια που μας έβαλε η εποχή και η ζωή μας μέσα στο κομμουνιστικό κίνημα σ' αυτά τα «ζητήματα της Ανατολής» συνδυάστηκαν με μια θετική συμβολή στην πρώτη διατύπωση θέσεων που σήμερα έχουν γίνει πλατιά αποδεκτές στην Αριστερά όπως για την καπιταλιστική ανασυγκρότηση, το νεοσυντηρητισμό, την ταξική πάλη και τις τάξεις στην Ελλάδα, το ελληνικό κράτος και τα κόμματα, το σύστημα του δικομματισμού κ.ά. Η μνήμη γι' αυτά τα θετικά δεν λειτουργεί όμως όπως για τα αδύνατα, αρνητικά σημεία και αυτό, ιστορικά, ιδιαίτερα στη σημερινή συγκυρία, είναι φυσικό.

ΒΑΣΙΛΙ ΚΑΝΤΙΝΕΚΙ: *Χωρίς τίτλο*, 1917.